

רמב"ם

היחס למינות, לעבודה
זרה, לאומות העולם,
לבני נח ולגרים

משנה תורה הלכות עבודה זרה פרקים א-ב

פרק א - בזכות מה נבחר אברהם ומה ייעודם של ישראל

בימי אנוש טעו¹ בני האדם טעות גדול ונבערה עצת חכמי אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה. וזו היתה טעותם, אמרו: הואיל והאלוהים ברא כוכבים אלו² וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד³ והם שמשים המשמשים לפניו - ראויין הם לשבחם ולפארום ולחלוק להם כבוד, וזהו רצון האל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגידלו וכיבדו, כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך. כיון שעלה דבר זה על ליבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות ולשבחם ולפארום בדברים ולהשתחוות למולם כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה. וזה היה עיקר עבודת כוכבים. וכך היו אומרים עובדיה היודעים עיקרה, לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה. הוא שירמיהו אומר (י, ט-ז): "מי לא יראך מלך הגוים פי לך יאתה, פי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך. ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הקבלים עץ הוא". כלומר הכל יודעים שאתה הוא לבדך, אבל טעותם

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 1 כן כתב הרמב"ן בדרשת "תורת ה' תמימה", בפירושו הפסוק "אז הוחל לקרוא בשם ה'": "ויספור אנוש - אז הוחל לקרוא בשם ה'" כי מתחילה היו עובדים את המלאכים, מפני שרוצים להרבה בשם אלוהים כי היה תחילת עבודה זרה. וקבלת רו"ל מכרעת (בפירושו הפסוקים) כי היו מקובלים בכל, ואילו היה פשוטו כדברי ר"א שהוחל להתפלל לה', (שואל עליו הרמב"ן:) וכי אדם - מעשה ידיו של הקב"ה - לא התפלל לה', ושת בנו לא קרא בשם אלוהיו, והלא הבל הביא מנחה, ואפילו קין הרשע הקריב קרבן? וקיצר הכתוב בזה, שלא לפרש עניין עבודה זרה, כי הכתוב מעלים דעות רעות ואינו רוצה להאריך בהן".
  - 2 הרמב"ם מחלק את עובדי העבודה זרה לשלוש: העובדים לפסל ועצמו וחושבים שהוא מטיב ומרע; העובדים לכוכב עצמו וחושבים שהוא מטיב או מרע; העובדים לכוכב עצמו מתוך שרוצים לכבד את הבורא שעליהם שחלק להם כבוד.
  - 3 אבל הרמב"ן ב"תורת ה' תמימה" ובשמות כ, ג חילק באופן אחר: יש שעובדים לשדים, יש שעובדים לכוכבים ויש שעובדים למלאכים ולשרי האומות.
- ענין כוזרי ג, יז: "יצייר לעצמו בברכת יוצר המאורות את סדר העולם העליון ואת עצם גרמי השמים וגודל תועלתם. ויחשוב כי עם היותם עצומים בעינינו מפאת התועלת הגדולה שאנו מוצאים בהם - אינם אצל בוראם כי אם כקטן שברמשים. ראייה לדבר: היות חכמת הבורא והנהגתו המתגלות ביצירת הנמלה והדבורה לא קטנות מחכמתו והנהגתו בשמש ובגלגלה, כמו שאמרתי. גדולה מזאת: רושם ההשגחה והחכמה האלוהית דק יותר ונפלא יותר בנמלה ובדבורה, אשר עם היותן קטנות כל כך נתנו להן כוחות כאלה וכלים כאלה. והחסיד חושב על זאת למען לא יהיו מאורות השמים עצומים יותר מדי בעיניו, עד שיפתהו השטן לקבל במקצת את דעת האנשים המאמינים ברוחות הכוכבים ולדמות בנפשו כי הללו מזיקים ומועילים מצד עצמם. ויהיה זה מעין מה שנאמר: 'אם אראה אור כי יהל וגו' ויפת בסתר לבי וגו'. והאמת היא כי אין הכוכבים מועילים ולא מזיקים, כי אם מצד איכותם. ודומים הם בזה לרוח ולאש".

מסלול 1: יום ב, כט אייר
מסלול 2: יום ג, כט אייר
מסלול 3: יום ד, כח אייר
מסלול 4: יום ה, כז אייר

וכסילותם שמדמים שזה ההבל - רצונך הוא.

ואחר שארכו הימים עמדו בבני האדם נביאי שקר, ואמרו שהאל ציווה ואמר להם עבדו כוכב פלוני או כל הכוכבים והקריבו לו ונסכו לו כך וכך, ובנו לו היכל, ועשו צורתו כדי להשתחוות לו כל העם הנשים והקטנים ושאר עמי הארץ. ומודיע להם צורה שבדה מליבו ואומר: זו היא צורת הכוכב פלוני שהודיעוהו בנבואתו. והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות, ותחת האילנות, ובראשי ההרים, ועל הגבעות, ומתקבצין ומשתחווים להם ואומרים לכל העם שזו הצורה מטיבה ומריעה וראוי לעובדה וליראה ממנה, וכהניהם אומרים להם שבעבודה זו תרכו ותצליחו, ועשו כך כך ואל תעשו כך וכך. והתחילו כוזבים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך דיבר עימם ואמר להם: עבדוני בכך וכך, והודיע להם דרך עבודתו, ועשו כך ואל תעשו כך, ופשט דבר זה בכל העולם לעבוד את הצורות בעבודות משונות זו מזו ולהקריב להם ולהשתחוות.

וכיון שארכו הימים, נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו. ונמצאו כל עם הארץ הנשים והקטנים - אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן וההיכל של אבנים שנתחנכו מקטנותם להשתחוות לה ולעבדה ולהישבע בשמה. והחכמים שהיו בהם, כגון כהניהם וכיוצא בהן, מדמין שאין שם אלוה אלא הכוכבים והגלגלים שנעשו הצורות האלו בגללם ולדמותן⁴. אבל צור העולמים - לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו, אלא יחידים בעולם, כגון: חנוך ומתושלח נח שם ועבר. ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל, עד שנולד עמודו של עולם, והוא - אברהם אבינו.

כיון שנגמל איתן זה, התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן. והתחיל לחשוב ביום ובלילה, והיה תמה: היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג? ומי יסבב אותו? כי אי אפשר שיסבב את עצמו. ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר, אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטיפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים, והוא עובד עמהם. ולבו משוטט ומבין, עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה⁵, וידע שיש שם אלוה אחד, והוא מנהיג הגלגל, והוא ברא הכל, ואין בכל

הערות - ילמד ענוים דרכו

4 כן הוכיח הרמב"ם במו"נ (ג, כט) מספרי הצאביה שהאמינו שהכוכבים הם האלים ושהשמש הוא האל הגדול מכולם.

5 מהרמב"ם משמע שאברהם הגיע לתכלית האמונה בשכלו בלבד, בראיות, ועל ידי זה זכה לנבואה. אך דעת ריה"ל (ד, יז) שכיוון שהתאמץ בשכלו לחפש האמת - הציץ עליו בעל הבירה בנבואה ואמר לו לעזוב את כל הוכחותיו השכליות, ועל ידי הנבואה השיג את האמונה, שאותה, לדעת ריה"ל, לא יכול היה להשיג בשכל בלבד: "איך לא ילעג אברהם כעת להקשיו ההגיוניים הקודמים? הלא כך דרשו חכמים ז"ל על הפסוק: 'ויוצא אותו החוצה' - 'אמר לו: צא מאצטגנינות שלך'. זאת אומרת,

הנמצא אלוה חוץ ממנו. וידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם לטעות זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם. ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו.

כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות⁶ על בני אור כשדים, ולערוך דין עמהם, ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה, ושיבר הצלמים, והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך - כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים⁷, וראוי לאבד ולשבר כל הצורות - כדי שלא יטעו בהן כל העם, כמו אלו שהם מדמים שאין שם אלוה אלא אלו. כיון שגבר עליהם בראיותו, ביקש המלך להורגו⁸ ונעשה לו נס⁹ ויצא לחרן.

והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד. והיה מהלך וקורא, ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא¹⁰, שנאמר (בראשית כא, לג): "ויקרא שם

הערות - ילמד ענוים דרכו

ציווהו לעזוב את חכמותיו והקשיות כחכמת הכוכבים וכדו' ואז יתחייב לעבוד את מי שהשיג בחוש (הנבואה):

6 הרמב"ם במו"נ (ב, לז) מבאר שיש שני סוגים של שפע אלוהי ששופע על הנביאים, מנהיגי המדינות או החכמים: יש ששופע עליהם השפע רק להשלים את עצמם, ויש ששופע עליהם שפע כזה שישפיע ממנו להביא אחרים לשלמות. גם אם בשלב זה עדיין לא היה אברהם נביא, הוא זכה להגיע לאמת בשפע של חכמה שיכול היה להוכיח את בני דורו. וז"ל שם: "הרי שהתברר לך שלולא אותה שלמות יתרה לא היו מכניסים את החוכמות בספרים, והנביאים לא היו קוראים את בני האדם לדעת את האמת".

7 כאן רומז הרמב"ם לשיטתו במו"נ (ג, לב) שהצורך להקריב קרבנות ולהקים מקדש הוא שימור בני אדם משועבדים רק לבורא העולם ולא יטעו אחר כוחות אחרים. כלומר בגלל יצר עבודה זרה הועתק אופי העבודה גם לבורא עולם.

8 הרמב"ם מבאר במו"נ (ב, לז) שנביא שמקבל שפע של נבואה להוכיח את העם - אין הוא מסוגל לכבוש את נבואתו, אלא יאמר את דבריו אפילו במחיר סיכון חייו, כמו שקרה לירמיהו, וכן לאברהם כאן: "טבעו זה מחייב למי שהגיע לו שיעור נוסף זה של שפע שיקרא את בני האדם אל האמת בהכרח, בין אם יקבלו ובין אם לא יקבלו, אפילו ייפגע בגופו. עד כדי שמצאנו נביאים שקראו את בני האדם אל האמת עד אשר נהרגו. השפע האלוהי הזה מניע אותם ולא נותן להם לשקוט ולא לנוח בשום אופן, אף אם פוגעות בהם פורענויות..."

9 לפי מסורת חז"ל הנס היה שניצל מכבשן האש. ועיין במו"נ (ג, כט) והובא גם ברמב"ן בסוף פרשת נח) שהביא מספרי הצאביה את העלילה של אברהם, ושם כתב שהמלך כלא אותו, אך כשהמשיך לתקוף אותם בראיות חשש המלך שישמעו לו ולכן הגלה אותו לארץ ישראל. וכתב הרמב"ן שלמרות זאת הנס היה שהמלך גירשו מאור כשדים ולא הרגו. והרמב"ם כאן לא פירט אלא כתב באופן כללי. השגת הראב"ד: "ותמה אני, שהרי היו שם שם ועבר, איך לא היו מוחין? ואפשר כי מוחים היו ולא אירע להם שישברו את צלמיהם, לפי שהיו מתחבאים מהם, עד שבא אברהם ושבר צלמי אביו". אולם פשוט ברמב"ם ששם ועבר הקימו בית מדרש שמי שרוצה לבוא אליהם ולשמוע - יבוא, אך הם לא יצאו וקראו, ואברהם יצא להשפיע בחוץ, ועל זה מעלתו.

מסלול 1: יום ב, כט אייר	מסלול 3: יום ד, כח אייר
מסלול 2: יום ג, כט אייר	מסלול 4: יום ה, כז אייר

בְּשֵׁם ה' אֱלֹהִים". וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו - היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירהו לדרך האמת. עד שנתקבצו אליו אלפים ורכבות והם אנשי בית אברהם, ושתל בלבם העיקר הגדול הזה, וחיבר בו ספרים, והודיעו ליצחק בנו¹¹, וישב יצחק מלמד ומזהיר. ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד. וישב מלמד ומחזיק כל הנלווים אליו. ויעקב אבינו לימד בניו כולם, והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישבה ללמד דרך ה' ולשמור מצוות אברהם, וציווה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלימוד. והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלווים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה'.

עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן. חוץ משבט לוי, שעמד במצוות אבות. ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים. וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר, וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן. ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו - עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושילחו.

כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה, הכתירן במצוות והודיעם דרך עבודתו, ומה יהיה משפט עבודת כוכבים וכל הטועים אחריה.

שאלות מנחות:

- ✦ למה כלל הרמב"ם את הלכות עבודה זרה בספר המדע?
- ✦ למה כלל הרמב"ם את איסור העבודה לאל אחד בעיקרי האמונה, העיקר החמישי? הרי אין זה קשור לאמונה, שהרי יתכן אדם המאמין באל אחד ועדיין עובד לכוח אחר, ועל כן זה צריך להיות אחת מתרי"ג מצוות ולא אחד מעיקרי הדת?
- ✦ על שלוש עברות חמורות נאמר "יהרג ואל יעבור", שתיים מצד הסברה - רציחה ועריות (מה ראית שחיידך ראויים יותר מחיי חברך, ופגם עריות כרציחה: "כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה"), ואילו עבודה זרה נלמדה מהפסוק "ואהבת את ה'... ובכל נפשך". למה דווקא עבודה זרה מכל תרי"ג מצוות?
- ✦ למה כה חשוב לרמב"ם להסביר את התהליך ההיסטורי, כיצד נוצרה העבודה זרה בעולם (עיין בהלכה הראשונה של פרק ב)?
- ✦ מהן ארבע קבוצות האנשים שהיו בימי אברהם? מה ההבדל בין אברהם לחנוך ומתושלח ושם ועבר?
- ✦ לפי תיאור זה של הרמב"ם, מה תפקידם של ישראל בעולם?

הערות - ילמד ענוים דרכו

11 "כי ידעתיו למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'..."

מסלול 1: יום ב, כט אייר	מסלול 3: יום ד, כח אייר
מסלול 2: יום ג, כט אייר	מסלול 4: יום ה, כז אייר